

TÜRKİYE'NİN GÜNEŞLENEN KÖPEKBALIĞI

Türkiye'de çok farklı özellikte tatlısu kaynakları bulunuyor. Bunun yanı sıra yurdumuz değişik özellikte dört denizle çevrili. Bu durum ülkemizdeki kara ve deniz canlılarının çok çeşitli olmasının temel nedeni. Ne yazık ki bu biyolojik çeşitliliği daha tam olarak ortaya koyabilmiş değiliz. Bunu son yıllarda tanımlanan yeni türlerden ve ülkemiz için verilen yeni 'tür kayıtlarından' anlıyoruz. Ülkemizde yaşayan canlılardan bazılarını iyi tanıırken bazılarının burada yaşadığından haberimiz bile yok. Özellikle denizlerde yaşayan, ekonomik değeri olmayan türler hiç bilinmiyor. Bunun son örneklerinden biri, geçtiğimiz günlerde Çanakkale'de yakalanan "güneşlenen köpekbalığı" (basking shark). Bu

türün varlığını bilim insanlarının, deniz canlılarına ilgi duyan bazı amatörlerin ve balıkçıların dışında büyük olasılıkla hiç kimse bilmiyordu. Yalnızca bu türün değil, aralarında harharyasın da (büyükbeyaz) olduğu yaklaşık 30 kadar köpekbalığı türünün denizlerimizde yaşadığı bilinmiyor. Bu durum, iki yönlü ele alınabilir. Biri bilinmemelerinden dolayı daha az insan etkisi altında olmaları, öteki de soyları tehlikede olan türler için kamuoyu oluşturulmasının zorluğu. Çanakkale'de yakalanan köpekbalığının soyunun tükenme tehlikesiyle yüz yüze olduğu konusunda bir kamuoyu oluşmuş olsaydı, belki de o balık hiç avlanmayacaktı. Bu duruma Akdeniz fokuyla ilgili kamuoyu örnek gösterilebilir. Ya-

pılan çalışmalar sayesinde fokun gündeme gelmesiyle birlikte, soyunun tehlikede olduğu da anlaşıldı. Güneşlenen köpekbalığının ve denizlerimizde yaşayan başka birçok hayvanın da soyu tıpkı Akdeniz fokunununki gibi tehlike altında. Aslında bu duruma yalnızca türler temelinde değil, bir bütün olarak bakmak gerekli. Zaten bilim insanları da koruma programlarını oluştururken tüm ekosistemin korunması gerektiğini göz önünde bulunduruyor. Bir türün korunması için kamuoyu oluşturulması, ancak o türün biyolojik ve ekolojik özelliklerinin iyi bilinmesiyle gerçekleşir.

Güneşlenen köpekbalığının adının İngilizcesindeki basking sözcüğü "güneşlenmek"

anlamına geliyor. Bu ad ona, suda güneşleniyor gibi görüldüğü için verilmiş. Güneşleniyor gibi görünmesinin nedeniyse beslenme davranışı. Bu balık beslendiği omurgasızları, örneğin zooplanktonları ve kopepod denen küçük eklembacaklıları yakalamak için suyun yüzeyine gelir ve bu davranışları güneşleniyor gibi görünmelerine neden olur. Ayrıca suyu süzerek beslenirler. Saatte 2000 ton su süzebilirler. Bu kadar büyük su kütlelerini süzebilen bu balıkların erkekleri 9 m, dişileri de 9,8 m boyunda olabilir. Ağırlıklarıysa 4000 kg'a kadar çıkabilir. Güneşlenen köpekbalığı ülkemizde "büyük camgöz balığı" olarak da bilinir. Kıyıya yakın yerlerde, körfezlerin çevresinde görülürler. Yaşam alanlarının aslında açık denizler olduğu söylenebilir. Su yüzeyinde görülseler de 2000 m derine inebilirler. Göç eden bir tür oldukları için Akdeniz'in dışında, Kuzey Kutbu'na yakın yerler (Newfoundland, Alaska), Galapagos adaları, Şili, Afrika kıyıları (Senegal, Güney Afrika), Japonya ve Yeni Zelanda dolayları başta olmak üzere çok geniş bir bölgeye dağılmışlardır.

İri vücutları ve suyu süzerek beslenmeleri dolayısıyla avlanmak için hızlı hareket etmelerine gerek yoktur. Bu nedenle yavaş yüzerler. Ayrıca yalnız değil, grup halinde dolaşırlar. Genellikle üçlü ve dörtlü gruplar oluştururlar. Ancak 100 dolayında bireyden oluşan grupların görüldüğü de bildirilmiştir.

Soylarının tehlikede olmasının en büyük nedeni avlanmalarıdır. Yüzgeçlerinden çorba yapılması, karaciğer yağlarının tıpta (özellikle geleneksel Çin tıbbında) kullanılması, vücutlarının geri kalan bölümlerinin de balık unu olarak değerlendirilmesi avlanma nedenleri arasındadır. Avlanan bireylerin yerine yenilerinin gelmesi çok uzun zaman alır. Yeni doğmuş bir güneşlenen köpekbalığı, ancak 14 yıl sonra yavru yapmaya başlar. Hamilelik dönemleri çok uzundur. Bu memelilerdeki gibi bir doğum (plasentalı doğum) olmaz. Ovovivipari denen bu üreme biçiminde, yavru anne karnındaki bir kesenin içinde gelişimini tamamlar ve doğar.

Genel anatomik görünüşü

Bu tür, dünyada çeşitli yasalarla koruma altına alınmıştır. IUCN (Dünya Doğa Koruma Birliği) kriterlerine göre "çok yüksek derecede hassas tür" kategorisindedir. Yani avlanması tümüyle yasaktır. CITES sözleşmesine (Soyu Tehlikede Olan Türlerin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme) göre ticaretinin yapılması yasaktır. Bern Sözleşmesi'ne (Avrupa Yaban Hayatının ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi) göre kasıtlı olarak yakalanması ve alıkonması, üreme ve dinlenme yerlerine kasıtlı olarak zarar verilmesi ve tahrip edilmesi yasaktır. Tüm

bu sözleşmelerle re karşın, hem uygulamadaki zorluklar hem de vurdumduymazlık, güneşlenen köpekbalıklarının sayısının giderek azalmasına yol açıyor. Yasalarla korumaya çalışmanın dışında, bu türe olan talebin azaltılmasına yönelik çalışmalar acıliği durduracak en önemli etkenler arasındadır.

350 milyon yıldan bu yana soyu tükenmemiş olan güneşlenen köpekbalığı, tıpkı birçok köpekbalığı türü gibi, eskisi kadar rahat değil. Aşırı avlanma hem köpekbalıklarının hem de onların besini olan öteki balık türlerini gittikçe azaltıyor. Bu da türlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden oluyor.

Güneşlenen Köpekbalığı'nın Sınıflandırması

Kingdom:	Animalia
Phylum:	Chordata
Class:	Chondrichthyes
Subclass:	Elasmobranchii
Order:	Lamniformes
Family:	Cetorhinidae
Genus:	<i>Cetorhinus</i>
Species:	<i>Cetorhinus maximus</i>

Doğal Yayılım Alanları

Çanakkale'de avlanan güneşlenen köpekbalığı, büyük olasılıkla denizlerimizde yaşayan en büyük balık türünün bir örneğiydi.

Kaynaklar

<http://www.iucnredlist.org/details/4292>
<http://www.fishbase.org/Summary/SpeciesSummary.php?id=90>

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Cetorhinus_maximus.html